

Azınlık Vakıfları*
(Tarihî Arkaplanı, Hukukî Yapısı Ve İç Analizi)
Minority Foundations
(Historical Background, Juridical Status and
Internal Analysis)

Mustafa Alkan**

Özet

Türkiye kamuoyunda, Osmanlı devrinde kurulmuş gayrimüslim vakıflar, Cumhuriyet döneminde oluşturulan azınlık vakıfları ve yabancı vakıflar birbirine karıştırılmaktadır. Her ne kadar pek çoğunun temeli Osmanlı dönemi vakıflarına veya hayrât kurumu hükmî şahsiyetlerine dayanıyorlarsa da, azınlık vakıfları 1936 beyannamesiyle oluşturulmuşlardır. Lozan Antlaşması, bu kurumları güvence altına almıştır. Bu çalışmada azınlık veya cemaat vakıflarının oluşumunun tarihî arka planı ile hukukî yapılarını belirledikten sonra iç analizleri yapılmıştır. Osmanlı Devleti, düşmanlık olmamak şartıyla gayrimüslimlerin vakıf kurmalarına izin vermiştir. Osmanlı devrinde, özellikle Tanzimat'tan sonra Osmanlı gayrimüslimleri tarafından kurulan vakıflar veya hayrât hükmî şahsiyetler, 13.6.1935 tarihli ve 2762 sayılı Yeni Vakıflar Kanunu'ndan sonra Türkiye, azınlık hükmî şahsiyetlerini kayıt altına almak için 1936 Beyannamesi ile, müracaat eden azınlık hükmî şahsiyetlerini vakıf olarak tanımıştır. O dönemden günümüze 74 Rum, 52 Ermeni, 18 Musevî, 10 Süryani, 3 Keldanî, 2 Bulgar, 1 Gürcü ve 1 Türk Ortodoks olmak üzere, toplam 161 vakıf ulaşılmıştır. Türk Medeni Kanunu bu vakıfların dışında "azınlık vakfı" adı altında yeni vakıflar kurulmasına izin vermemektedir. Ancak hâlen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan azınlıklar, Türk Medeni Kanunu'na göre -diğer Türk vatandaşları gibi- yeni vakıf kurabilmekte ve vakıflarının amaçları doğrultusunda faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Bu çalışmada söz konusu 161 vakıf inceleme konusu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Vakıf, Azınlık Vakfı, Hükmî Şahsiyet, 1936 Beyannamesi

Abstract

In Turkish public opinion there is a confusion of non-Muslim Ottoman waqfs and the foundations set up by minorities or foreigners since the establishment of Turkish Republic in 1923. Although most of them were based on the Ottoman-time waqfs or pious deed corporations, minority foundations have been constituted by the 1936 official declaration. They have been secured by the Treaty of Lausanne. In this article internal analyses of those foundations have been made after their

* Bu makale, 5-6 Mart 2007 tarihlerinde Gazi Üniversitesi'nde düzenlenen, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Temel Dinamikleri Açısından 3 Mart 1924 Yasaları ve Günümüze Yansımaları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulan ve Bildiriler Kitabında (Yayına Hazırlayan: Prof. Dr. Hale Şıvgın, Gazi ATAUM yayını, Ankara 2007, s. 157-174) yayınlanan makalenin güncellenmiş halidir (M. Alkan).

** Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, alkanm@gazi.edu.tr

Gazi

Akademik
Bakış

93

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

historical backgrounds and legal status been examined. Ottoman State had given permission for the establishment of non-Muslim waqfs providing they would not be at enmity with itself. All the non-Muslim Ottoman waqfs or pious deed corporations especially those founded after the "Tanzimat" (administrative reforms of 1839) were recognized as juridical personalities of foundations upon their applications with regard to the 1936 official declaration. The said declaration was issued to make record of all the juridical personalities set up by the minorities and was based upon the new law on foundations which had been legislated in 13 June 1935. Today there are all together 161 minority foundations in Turkey remaining from then, 74 of which are Roman, 52 Armenian, 18 Jewish, 10 Syrian Orthodox, 3 Chaldean, 2 Bulgarian, 1 Georgian and 1 Turkish Orthodox. Turkish Civil Law does not give permission for new juridical personalities under the name "minority foundations" other than those. However minorities who are Turkish citizens can establish new foundations which display activities towards their aims. In the article below, only those 161 foundations have been dealt with.

Key Words: Minority, Foundation, Minority Foundation, Pious Deed Corporations, 1936 Official Declaration.

Giriş: Azınlık, Azınlık Vakıfları ve Popülarite

Azınlık, geniş bir grubun (normal olarak toplum) içinde kendine özgü özel bağlarla bütünleşmiş bir alt-gruptur¹. Günümüzde anlaşıldığı şekliyle "azınlık" tabiri yakın dönemde kullanılmaya başlanmıştır. Bugün, içinden Türkiye ve tâbi azınlıkların doğduğu Osmanlı toplumu hâkim ve azınlık olarak ayrılmamıştı. Osmanlı toplumu inançlarına göre müslim ve gayrimüslim reâyâ olarak teşkilâtlanmış, imparatorluk içinde her dinî topluluk kendi tabii çevresini bulmuştu. İnanç merkezli bu siyasî yapıya genel olarak "millet" denilmiştir². Türkiye Cumhuriyeti Devleti de kendi azınlıklarını Lozan Antlaşması'na dayalı olarak yine inanç merkezli olarak tanımıştır³. Bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetiminde vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, gayrimüslim Rum, Ermeni, Musevi, Süryani, Keldani, Bulgar, Gürcü ve Ortodoks Türklere ait vakıflar bulunmaktadır⁴.

Son yıllarda, Türkiye'de "azınlıklar" ve "azınlık vakıfları" üzerine çok fazla yazı yazılmaktadır. İnternetin en büyük arama motoru "google"da taranabilen yazılarda 6.2.2007 tarihi itibarıyla Türkçe "azınlık" kelimesi yaklaşık olarak 680 bin kere, "azınlık vakıfları" tabiri 101 bin kere, "cemaat vakıfları" 94.200 kere, "azınlık/ cemaat vakıfları" tabiri -ortak- 32.800 kere geçmektedir. Aynı arama motorunda "azınlık vakıfları" ifadesinin söz konusu tarihten bir gün

1 Orhan Türkoğlan, *Etnik Sosyolojisi*, İstanbul 1999, TİMAŞ, s. 21.

2 İlber Ortaylı "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. IV, Sayı: 32, 1986, s. 996-998.

3 *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar- Belgeler*, 8 (2. Takım, II. Cilt), Çeviren: Seha L. Meray, YKY, İstanbul 2001, Madde: 39-43, s. 11-12.

4 <http://www.vgm.gov.tr/vakiflarhk/cemaat.asp> (Ek).

sonra 2500 kere daha arttığı gözlemlenmiştir⁵. Yazılarda günlük olarak bu kavramların bu kadar çok kullanılması dikkat çekici bir durumdur. Azınlık vakıfları tabirinin bu kadar çok geçmesinin iki önemli sebebi olmalıdır. Bunlardan birincisi azınlıklara verilen her imtiyaza karşı toplumun tepkisi, ikincisi ise “azınlık vakıfları”nı gündemde tutarak elde edilebilmesi muhtemel imtiyazlar için toplumun tansiyonunu düşürmek, kavramları sıradanlaştırmak olmalıdır. Bu kadar çok yazı yazılmasına karşın, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün verilerine dayalı bilimsel yazıların sayısı oldukça azdır⁶. Dahası bu yazıların büyük ekseriyeti, “azınlık vakıfları” hakkında yapılan yeni kanûnî düzenlemeler üzerine günlük gazete haber ve yorumlarıdır. Bununla birlikte azınlık vakıfları meselesi -tarafli veya tarafsız- bu yazılarla sürekli gündemde kalmaktadır.

Osmanlı Devleti’nde azınlıkların, Tanzimat’tan sonra özellikle İslahat Fermanı ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde büyük güçlerin desteğiyle bağımsızlık için yıkıcı faaliyetlerde buldukları bilinmektedir. Bu yıkıcı faaliyetler Türk halkının üstünde kolay silinemeyecek derecede derin izler bırakmıştır. Bundan dolayı kimi çevreler bugün, Avrupa Birliği (AB) Uyum Yasaları çerçevesinde azınlıklarla ilgili yapılan yeni düzenlemelere, tarihin tekerrür ettiği endişesiyle ihtiyatla yaklaşmaktadırlar. Ancak azınlık vakıflarını tam olarak anlayabilmek için bu vakıfların oluşumunun tarihî arka planı ile hukukî yapılarını iyi bilmek ve vakıfların iç analizlerini yapmak gerekmektedir.

Azınlık Vakıflarının Tarihî Arka Planı

Bugün Türkiye’de “azınlık” olarak nitelenen gayrimüslim unsurlar, Türk hâkimiyetinden önce, Doğu Roma (Bizans) teb’alarıydı. Kilise teşkilâtının Roma İmparatorluğu’nun idarî yapısı içinde önemli bir yeri vardı. İznik (325) ve İstanbul (381) konsülleriyle Hıristiyanlık meşruiyet kazandıktan sonra devlet, kilisenin manevî desteğini arkasına alırken kilise de devletten büyük

5 21.2.2007 tarihi itibarıyla: Azınlık: 781.000; Azınlık Vakıfları: 110.000; Cemaat Vakıfları: 106.000, Azınlık/ Cemaat Vakıfları: 36.100 adettir; 02.03.2007 tarihi itibarıyla: Azınlık: 798.000, Azınlık Vakıfları: 114.000, Cemaat Vakıfları: 111.000, Azınlık/ Cemaat Vakıfları: 38.100’e ulaşmıştır. 09.06.2009 tarihi itibarıyla de, Azınlık: 1.760.000; Azınlık Vakıfları: 218.000; Cemaat Vakıfları: 87.300, Azınlık/ Cemaat Vakıfları: 14.200 adettir. www.google.com.tr

6 Bunların en kapsamlı olanı Dr. Nazif Öztürk’ün kitabıdır (*Azınlık Vakıfları*, Ankara 2003, Afşar Matbaacılık, 241 s). Bu kitap, Öztürk’ün daha önce yayımladığı *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi* adlı kitabının bazı bölümlerinin, yeni gelişmelerin ışığında, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir (Ankara 1995, TDV yayını 666 s.) Bu kitaptan; “Azınlık Vakıfları”nın birinci bölümün birinci kısmı -“Osmanlı Döneminde Vakıflar”- için bk. s. 19-30; ikinci kısım -“Hukukî Düzenleme ve Teşkilât”- için bk. s. 86-107 ve 379-617; ikinci bölüm -“Azınlık Hakları”- ve üçüncü bölüm -“Azınlık Vakıfları”- için bk. s. 315-378; Kitabın üçüncü bölümü daha önce, “Son gelişmeler ışığında Azınlık Vakıfları” adıyla *Türk Yurdu Dergisi*’nin Kasım 2002 (c. 22, Sayı: 183) sayısında (s. 28-39) yayımlanmıştır; Hasan Güneri, “Azınlık Vakıflarının İncelenmesi”, *Vakıflar Dergisi*, X, (Ankara 1973), s. 77- 108; İsmet Sungurbey, *Eski Vakıfların Yeni Sorunları*, Maltepe Üniversitesi, İstanbul 2001, s. 347- 421; Yuda Reyna- Ester Moreno Zonans, *Cemaat Vakıfları*, Gözlem Gazetecilik, İstanbul 2003, 614 s.

maddî destekler elde etmişti⁷. Bizans'ta kilise ve manastırlar toprak işleyerek, her tabakadan dindar halkın yaptıkları bağışlarla veya vasiyet-nâme yoluyla bıraktıkları miraslarla varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu yapı içinde oluşan büyük gelir kaynakları kilise ve manastırların kudretini çok artırmıştı⁸. Kiliselere (Hükmî şahsiyetler) bağlı araziler her ne kadar ilke olarak vergi ile yükümlü idilerse de, bu yükümlülük ilkesi, bahşedilen imtiyazlar yoluyla çoğu zaman zedelendiğinden dolayı İmparator Nikephoros Phokas (963- 969), kilise ve manastır arazisi müesseselerinin büyümesini önlemek için 964 yılında hususî bir kanun çıkarmıştı. Bu kanunla manastırlara, kilise müesseselerine ve ruhânî şahıslara arazi tahsisini, gereksiz yeni manastır ve kilise müesseselerinin kurulmasını yasaklamıştı. Kanun, dindar kişilerin harap olan vakıflara ve eski tesislere nakit bağışında bulunmalarını öğütüyordu. Bu kanun, bir suikasta kurban giden Phokas'ın yerine imparator olan İoannes Çimiskes (969-976) zamanında iptal edilmiştir⁹. VIII. yüzyılda Roma ve İstanbul kiliseleri birbirinden ayrıldıktan sonra İstanbul (Ortodoks) kilisesinin etkinliği daha da arttı. Kilisenin etkisi ile sürekli erimekte olan devlet arazisi arasındaki fark gittikçe büyüdü. XIV ve XV. yüzyılda Doğu Roma İmparatorluğu dağılıp çökerken, kilise Ortodoks Dünyasının merkezi olarak kaldı¹⁰. Anadolu'da Bizans topraklarında kurulan Selçuklu ve Osmanlı devletleri, kendi hâkimiyetleri öncesinde kurulmuş olan kilise ve manastırların haklarını tanımış, kilise teşkilâtları Ortodoks metropolit ve piskoposları Patrik-hânenin tâbiyetinde varlığını korumuşlardır. Daha önce arazi işletenler arazilerini, vakfı olanlar vakıflarını işletmeye, bağış toplayanlar da bağışlarını toplamaya devam etmişlerdir. Ermenilerin kilise ve manastırlara vakfettikleri köylere dair vakfiyelerin tamamıyla İslâm hukuk ve usulüne göre tertip edildiği belgelere yansımıştır¹¹. Hatta müslim ve gayrimüslim vakıflarının büyük ölçüde aynı uygulamaya tâbi tutuldukları söylenebilir.

Osmanlı devrinde de, kiliseler giderlerini, tıpkı Doğu Roma devrinde olduğu gibi vakıflar ve âyinlerden elde edilen bağışlarla karşılamayı sürdürmüşlerdir. Âyinlerde tabak dolaştırma, mum satma, hediyeler ve iradî bağışlar kabul etme; evlilik, cenaze ve vaftiz gibi dinî ritüellerde de ücret alınarak gelir elde etme yoluna gidilmiştir. Manastırlar, vakıf ve bağışların yanında, kendi bölgelerindeki köylerden belli bir miktarda toprak ürünleri de almaktay-

7 Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Türkçeye Çeviren: Fikret Işıltan), İkinci Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1986, s. 44.

8 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 128- 129.

9 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 267- 272.

10 Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 310, 449.

11 Osman Turan, *Türk Çihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, II, Nakışlar Yayınevi, 5. Baskı, s. 488-495; Bazı vakfiye metinlerini Orbelian yayımlamıştır (*Histoire de la Siouie de la Siounie*, trc. Brosset, St. Petersbourg 1864, s. 190-210). Bilgi için bk. Turan, *a.g.e.*, s. 494.

dılar¹². Kısaca ifade edecek olursak yeni fethedilen bir şehirde fethin sembolü olarak şehrin en büyük kilisesi camiye, manastırı medreseye çevriliyorsa da, cemaati olan kilise ve manastırlara müdahale edilmemiş, bu kurumlar varlıklarını millet örgüsü içinde sürdürmüş, kurumlar giderlerini söz konusu gelirlerle karşılamışlardır¹³. Osmanlı uygulamasının tarihî ve hukukî arka planında İslâm Hukuku ile Roma ve Selçuklu tecrübelerinin bulunduğu söylenebilir¹⁴.

Azınlık Vakıflarının Hukukî Yapısı

İslâm hukuku, ma'siyet olmamak şartıyla gayrimüslimlerin vakıf kurmalarına izin vermiştir. Bir gayrimüslim kendi malını kilise veya manastırın giderlerine vakfedebilir, fakat bir tüzelkişilik olarak onu bir kilise veya manastırın adına tescil ettiremezdi. Vâkıfın vârislerinden biri mahkemeye müracaat ederse vakıf iptal edilirdi. Bu vakıflarının hukuken tescil edilebilmesi için aranan temel şart, "vakfın gelirlerinin kilise (veya manastır) fukarasına" harcanmasıdır¹⁵. Bu hukukî kaideye dayanarak Osmanlı döneminde Ermeni, Rum ve Yahudiler başta olmak üzere gayrimüslim milletler, tıpkı Müslümanlar gibi sosyal ve kültürel alanda hizmet veren bazı vakıflar kurmuşlardır¹⁶. Ancak 13 Cemaziyelâhir 1231 (11.5.1816) tarihli bir fermana göre, Divân-ı Hümâyûn, Esbak Şeyhü'l-İslâm Dürrizâde Abdullah Efendi (1812-1814)'nin verdiği bir fetvaya dayanarak, 11.5.1816 tarihinden itibaren manastır veya kilise fukarâsı için nükuttan başka mülk ev (menzil), dükkân, bahçe, tarla ve çiftlik gibi gayrimenkul akarları

12 M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek*, Klasik, İstanbul 2004, s. 196.

13 1) Fatih Câmîine ait vakfiyenin mukaddimesinde şöyle denilir: "Sultan Mehmed Konstantiniyye'yi Allah'ın yardımıyla fethetti. Orası bir putlar şehri idi... Sultan şehrin güzel süslemeli kiliselerini medrese ve câmi hâline getirdi". Halil İncalcık, "İstanbul: Bir İslâm Şehri", *İslâm Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, II, İlke Yayınları, İstanbul 1996, s. 320; İstanbul'un fethine müteakip uygulamalar için bk. İncalcık, *aynı makale*, s. 217-340; İlk dönem fetihleriyle ilgili uygulamalar için bk. Levent Öztürk, "İlk Osmanlı Fetihlerinde Kiliselerle İlgili Uygulamalar", *Uluslararası İznik Sempozyumu*, (5-7 Eylül 2005), İznik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, s. 205-223; 2) Yavuz Sultan Selim 25 Safer 923/1517 yılında Kudüs'teki Beytül-Makdis'e gelir. Ermeni Patriği Serkiz, diğer papazlarla birlikte Sultan'a gelerek eskiden beri tasarruflarında bulunan kilise ve mabedleri yine kendilerinin tasarruf etmesini, sahip oldukları "ahidnâmeyi" Yavuz'un da yenilemesini istemişler. Yavuz da "eskiden beri tasarruf hakkına sahip Ermeni rahiplerin, Kamame, Hz. İsa'nın doğduğu Beytullahım Mağarası, kuzeydeki kapının anahtarı, içerde Kamame kapısındaki iki şamdan ve kandilleri, Büyük Kiliseleri, Mar Yakub, Deyrüz-Zeytun, Habsül-Mesih kiliseleri, bunlara ait vakıflar, bağlar, bahçeler, aynı dine mensup Habeş, Kıptî ve Süryâni milletleri, bunların terekeleri ve benzeri hususlarda yine tasarrufa yetkili olduklarına karar vermiştir. Bk. Serkiz Karakoç, *Külliyât-ı Kavanin*, Dosya No: 1 (TTK Kütüphanesi), Belge: 2599.

14 Vakfın "Bizans Hukuku Menşei Nazariyesi" için bir karşılaştırma için bk. M. Fuad Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü", *İslâm ve Türk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Akçağ, 2. Baskı, Ankara 2005, s. 304-307.

15 Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, OSAV, İstanbul 1996, s. 238-241.

16 VGMA, 1141 /1728-1330/1912: 29/1-3.

vakfetmeyi yasaklamıştır¹⁷. Bazı istisnaları¹⁸ görülmekle birlikte, bu uygulamanın 16 Şubat 1912 (1328) tarihli "...*Kanûn-ı Muvakkat*"¹⁹'a kadar sürdüğü anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Evkaf Nezareti'nin kuruluşundan (1826) önce vakıflar her biri müstakil vakfiyelerine, vakfiyeleri olmayanlar da eski temayüllere göre, ayrı hükmî şahsiyetler olarak yönetiliyorlardı. "Evkaf-ı kadime" ve "Evkaf-ı irsâdiye"nin bir bölümü haricinde kalan, diğer vakıflar üzerinde hükümetlerin doğrudan bir müdahalesi olmuyordu. Kadı huzurunda yapılan murafaalı duruşma sonunda, Şer'îye Sicillerine yapılan tescilin haricinde, ayrıca merkezî bir tescil makamı bulunmadığı için, "evkaf-ı lâzime-i sahîha"dan pek çoğunun varlığından merkezî hükümetin çoğu zaman haberi bile olmuyordu²⁰. Evkaf Nezareti'nin kuruluşundan önce gayrimüslimlerin tesis ettikleri vakıfların sayısını da net olarak tespit etme imkânı yoktu. Nezaretin kuruluşundan sonra Osmanlı Devleti'nde görülen merkezîyetçi yapılanmanın paralelinde, Evkaf Nezareti öncelikle "evkaf-ı kadime" ve "evkaf-ı irsâdiye" olmak üzere, vakıfları denetim altına almaya başlamıştır. Bu süreçte gayrimüslim vakıflarının da aynı uygulamaya tâbi tutulduğu anlaşılmaktadır. Evkaf Nezâreti tarafından 1882 (H.1300) tarihinde tutulmaya başlanan Esas Defterlerine²¹ benzeyen bir defter de gayrimüslim vakıfları için tutulmuştur. "*Evkaf-ı Hıristiyan*" adını taşıyan (nu:29) bu defterde 1517- 1912 (923-1330) tarihleri arasında kurulmuş zimmî ve müste'menlere ait 31 vakıf kayıtlıdır²². Ancak Osmanlı döneminde gayrimüslim unsurların kurduğu vakıf sayısının söz konusu bu 31 vakıftan ibaret olmadığı da açıktır. Osmanlı döneminde kurulmuş gayrimüslim vakıflarının tam sayısına ancak Vakıf Kayıtlar²³, Şer'îye Sicilleri²⁴ ve Başbakanlık Osmanlı²⁵ arşivleri tarandıktan sonra ulaşılabilir. Nitekim Şer'îye Sicillerine dayalı yapılan bir araştırmaya göre Trabzon'da 1565- 1640 yılları arasında ku-

17 BOA, Ali Emiri Tasnifi, 1231: 9908'den naklen bk. Öztürk, *Azınlık Vakıfları*, s. 117.

18 *Abel oğlu Andon veledi İşfan veledi Aşub Vakfiyesi*, İstanbul 1274-1858, VGMA, Anadolu Başlar 582/2-433- 340; *Sürop veledi Karabet Vakfiyesi*, İstanbul 1281- 1865, VGMA, 747, 344- 239.

19 Düstur, 2. Tertip C. V, s. 114.

20 Öztürk, ... *Vakıf Müessesesi*, s. 63.

21 Bu defterlerde vakıfların şahsiyet kayıtları ile görevlilerin tayin, terfi ve tedâvül işlemlerini ihtiva etmektedir. Bir örnek için bk. VGMA, Esas, 20, Numara: 133, s. 1- 393.

22 Bu vakıflardan 21'ni Ermeniler, 7'sini Rumlar, 2'sini Yahudiler, 1'ini de Katolik Türkler kurmuştur. Bu vakıfların kurucularından 29'u Osmanlı teb'ası, 1'i Yunanlı ve 1'i de Rus teb'ası müste'menlerdir (pasaportlu). Bunların 24'ü İstanbul'da, 4'ü Balıkesir'de, 1'er tanesi de Amasya, Bursa ve Çanakkale'de kurulmuştur. Bu deftere göre gayrimüslim unsurların kurduğu vakıflar 1517 ile 1912 yılları arasında dağılmıştır. Her ne kadar bu vakıfların ekseriyeti Tanzimat'tan sonra kurulmuşsa da, daha önce kurulmuş 10 vakıf kayıtlıdır. Bk. VGMA, 1141/1728-1330/1912: 29/1-3.

23 VGMA, 1141/ 1728-1330, 1912: nu. 29, s. 1-3.

24 VGMA, *Bursa Şer'îye Sicili Vakfiye Fihristi*, nu: 1764, s. 1- 51.

25 BOA, 6.12.1854, HR.MKT, 95/48; İ.DFE, 28.03.1906, 15/1322/B-02.

rumuş olan 64 vakıftan 11 tanesi Meryem Ana adınadır²⁶. Yine sicillere dayalı yapılan bir vakfiye fihristi çalışmasına göre sadece Bursa'da 27 gayrimüslim vakfı kurulmuştur²⁷. Şu halde Osmanlı coğrafyasında gayrimüslim nüfusun bulunduğu hemen her yerde, sınırlı sayıda da olsa, gayrimüslim vakfının kurulmuş olduğu söylenebilir²⁸.

Bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetimine tâbi "mensuplarının seçilmiş kişi veya heyetler"²⁹ tarafından idare edilen 161 adet azınlık (cemaat) vakfı bulunmaktadır. Osmanlı Devleti, Bu vakıflar için, 16 Şubat 1912 (1328) tarihli "Eşhas-ı Hükmiyenin Emval-ı Gayr-i Menkûleye Tasarruflarına Mahsus Kanun-ı Muvakkat"³⁰ (1912 Beyannamesi) ile 3 Haziran 1935 tarihli 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nda³¹ (1936 Beyannamesi) bazı temel düzenlemler yapılmıştır. 1912 Beyannamesi ile Osmanlı Devleti kendi tâbiyetinde bulunan gayrimüslimlerin kurdukları şirket, cemiyet ve hayır müesseselerine gayrimenkul edinme hakkı tanıdığı³². 1936 Beyannamesi ile mülhak vakıf mütevellileriyle birlikte azınlıklardan da beyanname istenmiştir. Bu beyannameler azınlık vakıflarının vakıf senedi kabul edilmiştir³³. Bu sırada 220 civarında müracaat olmuştur.

26 Ronald C. Jennings, "Pious Foundations in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640", *JESHO*, XXXIII, s. 274- 309.

27 VGMA, *Bursa Şer'îye Sicili Vakfiye Fihristi*, nu: 1764, s. 1- 51.

28 Çeşme Vakfı: *Mihâil veledi Bogos Vakfiyesi*, Kayseri 1065/ 1655, *Kayseri ŞS*, nu. 60, s. 17; Kitap Vakfı: *Ermeni Yakob Keşiş veledi Nadeser Vakfiyesi*, Kayseri 1066/ 1655, *Kayseri ŞS*, nu. 65, s. 6; Mektep Arsası Vakfı: *Ermeni Kürkçüyan Bogos Efendi vakfiyesi*, Arapgir 1327/ 1909, *Arapkir ŞS*, nu. 164, s. 38, 82.

29 Düstur, III. Tertip, C. XXX, s. 1083; 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1 inci maddesi 24.03.1981 tarih ve 2437 sayılı kanunun 1 inci maddesindeki "Cemaatlere ve Esnafa Mahsus Vakıflar, bunlar tarafından seçilen kişi veya kurullarla yönetilir. İlgili makamlarla Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından teftiş edilir ve denetlenirler" hükmüyle değiştirilmiştir. Bk. 26.03.1981, RG. Sayı: 17291, Madde: 2437/ 1.

30 Düstur, 2. Tertip C. V, s. 114.

31 RG. 13.6.1935, Sayı: 3027, Madde: Geçici I/A.

32 Bu kanunun 3. maddesine: "Osmanlı cemaat ve hayrî müesseseleri namlarına şimdiye kadar müstear bir ad ile kasaba ve köyler içinde tasarruf oluna gelen taşınmaz mallar iş bu kanunun yayım ve ilanından itibaren 6 ay içinde başvurulduğu takdirde; önceki fıkrada yazılı şartlar uyarınca müesseseler namlarına düzeltilir" (Düstur, 2. Tertip C. V, s. 114) geçici fıkrası eklenmiştir. Bu beyannameye göre kaç müracaat olmuştur, tespit etme imkânımız olmamıştır. Kanunun yayımı tarihinde başlayan 6 aylık sürenin dolması üzerine 25 Şubat 1329/ 1913 ve 01.03. 1330/ 1914 tarihlerinde yayımlanan geçici kanunlarla 6'şar aylık sürelerle iki kez daha uzatılmıştır. Güneri, *a.g.m.*, s. 89.

33 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 44. Maddesinin birinci fıkrasında: "Bu kanunun neşri tarihinden en az on beş yıl evvelinden beri vakıf olarak tasarruf edildikleri vergi kayıtları icar kontratları ve eşhas-ı hükmiyenin gayrimenkule tasarruflarına dair olan 16 Şubat 1328 (1912) tarihli kanunun neşriden sonra tapuya verilmiş defterler ve müesseselerin hesap defterleri ve buna benzer vesikalarla anlaşılacak olan yerler o suretle vakıf kütüğüne kaydolunurlar. Bu kayıt vakıflar idaresinin istemesi üzerine tapuca o gayrimenkullerin kayıtlarına işaret ve keyfiyet münasip vasıtalarla ilan olunur. İlan tarihinden itibaren iki yıl içinde dava yolu ile bir gûna itiraz olunmadığı takdirde, o malların vakıf olarak kati tescilleri yapılır ve tapuları verilir. ..." (RG. 13.6.1935, Sayı: 3027, madde: 44.) denilmektedir.

Bunların da sadece 8 Ermeni, 2 Rum vakfının vakfiyesi (vakıf senedi) mevcuttur. 31 nükut vakfının vakfiye ve isimlerinde bazı belirsizlikler tespit edilmiştir. Bunların dışında kalan, vakıf olarak işlem gören diğer hükûmî şahsiyetlerden hiç biri vakıf olarak kurulmamış ve vakfiyeleri de bulunmamaktadır. Bu durum beyanda bulunan cemaat mensupları tarafından da doğrulanmaktadır. Cemaat mensupları önce beyanname doldurmak istememişler, ancak daha sonra kendi aralarında anlaşarak, vakıf olmadıklarına dair şerh koymak suretiyle, aynı beyannameyi vermişlerdir³⁴.

Türkiye Cumhuriyeti, "azınlıklar" ve "azınlık vakıfları" meselesini Lozan Anlaşması'yla uzun müzakerelerden sonra, daha önce kabul edilen tarihî ve hukukî anlaşmalar doğrultusunda çözmüştür. Buna göre:

*"Türk Hükümeti söz konusu (Müslüman olmayan) azınlıklara ait kiliselere, mezarlıklara ve öteki dinî müesseselere her türlü koruma sağlamayı yükümlenir. Aynı azınlıkların şimdiki halde Türkiye'de mevcut olan vakıflarına, dinî ve hayrî müesseselerine her türlü kolaylıklar ve izinler sağlanacak ve Türk Hükümeti, yeni dinî ve hayrî müesseseler kurulması için bu çeşit özel müesseselere sağlanmış olan gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyecektir"*³⁵ hükmünü kabul etmiştir.

Lozan Anlaşması'na uygun olarak azınlıklardan 1936'da vakfiye yerine geçmek üzere bütün taşınır veya taşınmazları için yukarıda bahsedilen 1936 beyannamesi istenmişti. Bu beyannamede gösterilen mallar vakfın akarı, harcamaya yerleri de hayrâtı olarak kabul edilmişti³⁶. 1936 düzenlemesindeki amaç o tarihe kadar, varlık gösteren resmî veya gayriresmî tüzelkişilikleri, müslimgayrimüslim ayrımı yapmadan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetimi altına almaktı. 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1. madde ve 2. fıkrasına göre, cemaat vakıfları mülhak vakıflar arasında sayılmıştı. Ancak 31.05.1949 tarihli ve 5404 sayılı kanunla, ilgili madde üzerinde yapılan değişiklikle cemaat vakıfları mülhak vakıflar arasından çıkarılarak ayrı bir fıkra olarak düzenlenmiştir³⁷.

Türkiye'de azınlık tüzelkişileri, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 08.05.1974 tarih ve 1971/ 2-820 E., 1974/ 505 K. sayılı "azınlık tüzelkişiliklerinin vasiyet yoluyla da olsa taşınmaz mal edinemeyecekleri" kararına kadar, her türlü faaliyetlerini sürdürmüşler ve taşınmaz mal da edinmişlerdir. Bu durum Yargı-

34 *Fener Rum Mekteb-i Kebiri'* için verilen beyannameye şunlar yazılmıştır:

"Mezkûr mektep Rum Cemaati tarafından 450 sene evvel tesis olunmuş ve o zamandan bu güne kadar cemaat tarafından idare ve murakabe oluna gelmiştir. Hiçbir kimse tarafından vakfedilmemiş ve vakfiyesi yoktur. Ve 4 Birinci Teşrin 1926 tarihinden önce vücut bulmuş vakıflardan değildir. Binaenaleyh 2762 numaralı Kanunun daire-i şümulüne girmemekte ise de, bu baktaki hukukumuzun mahmuz kalması şartıyla Vakıflar Müdürlüğü'nün emri tahririne binaen iş bu beyanname imla (imza) ve takdim kılındı". Öztürk, Azınlık Vakıfları, s. 120- 121.

35 Lozan, *Tutanaklar- Belgeler*, 8, 2001, s. 12.

36 Öztürk, *Azınlık Vakıfları*, s. 147- 148.

37 04.06.1949, RG. Sayı: 7224.

tay Hukuk Genel Kurulu'nun 14. 02. 1973 tarih ve 972/ 2-220 E., 78 K. sayılı "tüzelkişilerin vasiyet veya herhangi bir surette gayrimenkul iktisap edebilmeleri, kuruluş statülerinin buna imkân vermesine ve ayrıca kanunlarda bu konuda menedici bir hüküm bulunmamasına bağlıdır" kararıyla bozulmuştur³⁸. Müteâkiben azınlık vakıfları, 1970'li yıllardan 2002 yılına kadar, 1936 Beyannamesiyle oluşan statülerini korumuş, ancak yeni gayrimenkul mal edinmemişlerdir. 1936 ile 1974 yılları arasında edinilen taşınmazlar tüzelkişiler ile devlet arasında ihtilâfa sebep olmuş, anlaşmazlıklar yargıya intikal ettirilmiştir.

Azınlık vakıfları konusundaki son düzenlemeler, Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde yapılmıştır. Nitekim 03.08.2002 tarihli (nu: 4771) kanunda "cemaat vakıfları"nın:

"...vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın, Bakanlar Kurulunun izniyle dinî, hayrî, sosyal, eğitsel, sıhî ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere taşınmaz mal edinebilirler ve taşınmaz malları üzerinde tasarrufta bulunabilirler"³⁹ hükmüyle taşınır veya taşınmaz mal edinmelerinin önündeki engeller kaldırılmış, eşdeğer oldukları mülhak vakıf kategorisinde, Türklerin kurduğu vakıflarla eşit hâle getirilmişlerdir. Ayrıca söz konusu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar "her ne suretle olursa olsun tasarrufları"nda bulunan taşınmazlarını vakıflarına katma imkânını elde etmişlerdir⁴⁰. 03.08.2002 tarihli ve 4771 numaralı kanunda azınlık vakıflarının taşınmaz mal edinebilmeleri için aranan Bakanlar Kurulu izni şartı, 11.01.2003 tarih 4778 sayılı Kanunla Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devre-

38 1) Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 13.06.1957 tarih ve 2005 E., 3529 K. sayılı: "Müesseselerin eski hallerini genişletmelerini Türk Devleti anlaşma ile kabul etmemiştir. Bu nedenle 2944 sayılı Tapu Kanunu'nun 3. maddesiyle yabancı tüzelkişilerin yeniden taşınmaz edinmeyecekleri" kararı; 2) Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 08.05.1974 tarih ve 1971/2-820 E., 1974/505 K. sayılı; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 06.07.1971 tarih ve 4449 E., 4399K., sayılı ve Danıştay 12. Dairesi'nin 21.06.1976 tarih ve 1181 E., 1508 K. sayılı: "Türk olmayan azınlıkların meydana getirdikleri tüzelkişilerin vasiyet yoluyla da olsa taşınmaz mal edinmeyecekleri" kararı; 3) 14.02.1973 tarih ve 972/2-220 E., 78 K., sayılı Yargıtay Genel Kurulu Kararı'nda: Tüzelkişilerin vasiyet veya herhangi bir surette gayrimenkul iktisap edebilmeleri, kuruluş statülerinin buna imkân vermesine ve buna men edici bir hüküm bulunmamasına bağlı" olduğu kararı; 4) Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 20.04.1972 tarih ve 1322 E., 2454 K. sayılı kararında: "Nasıl ki vakıfnamede mal iktisabı için sarahat olmayan hallerde vakıf hükmî şahsiyeti mal iktisap edemezse; beyannamede bağış edebileceklerine dair açıklık bulunmayan hayrî müesseseler dahi gerek doğrudan doğruya, gerekse vasiyet yoluyla gayrimenkul iktisap edemezler. Çünkü vasiyeti kabul, musalehe ait bir haktır. Vakıf vakıfnâmesinde izin vermedikçe, onun iradesi dışına çıkılıp mal kabul olunamaz" kararıyla İstanbul/ Balıklı Rum Hastanesi'ne vasiyet yoluyla bağışın iptali işlemi, Esas No: 1971/2-280, Karar No: 1974/505, Tarih: 08.05. 1974; Öztürk, Azınlık Vakıfları, s. 149- 150.

39 4471 sayılı Kanunla azınlık veya yabancı vakıfların taşınmaz edinebilmeleri için Bakanlar Kurulu'nun (RG, 09.08.2002: 24841) yerine Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (RG. 11.01.2003: 4778) yetkili kılınması ile ilgili değişiklik yapılmıştır.

40 Bu vakıfların dinî, hayrî, sosyal eğitsel, sıhî ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere, her ne suretle olursa olsun tasarrufları altında bulunduğu, vergi kayıtları, kira sözleşmeleri ve diğer belgelerle belirlenen taşınmaz mallar, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde başvurulması hâlinde vakıf adına tescil olunur. Cemaat vakıfları adına bağışlanan veya vasiyet olunan taşınmaz mallar da bu madde hükümlerine tâbidir" Bk. 04.09.2002, RG. 24896.

görsel

Akademik
Bakış

101

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

dilmiş, 30.11.2006 tarihinde Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen 9.11.2006 tarih 5555 sayılı Vakıflar Kanunu'ndan sonra yeniden çıkarılan 20. 2. 2008 tarihli 5737 sayılı Yeni Vakıflar Kanunu ile izin şartı kaldırılarak, diğer Türk vatandaşları ile aynı uygulamaya tâbi hâle getirilmiştir. Bu kanunun uygulanmasında milletlerarası mütekabiliyet ilkesi saklı olmak şartıyla (Madde: 2) azınlıkların vakıf haklarını kısıtlayan hiç bir engel kalmamıştır.

Azınlık Vakıflarının Analizi

Bugün vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın 3 Haziran 1935 tarihli 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereğince tüzel kişilik kazanmış, mensupları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan azınlıklara ait toplam 161 vakfın; 74'ü Rum, 52'si Ermeni, 18'i Musevi, 10'u Süryani, 3'ü Keldani, 2'si Bulgar, 1'i Gürcü, 1'i de Ortodoks Türklere aittir⁴¹.

Azınlık vakıfları Türkiye'de; Ankara, Bursa, Çanakkale, Diyarbakır, Edirne, Hatay, İstanbul, Kayseri, Kırklareli, Mardin, Mersin ve Şırnak'ta kurulmuşlardır⁴². Bu vakıflar Türkiye'de gayrimüslimlerin daha yoğun olarak yaşadıkları; İstanbul, Hatay, Mardin ve Gökçeada'da toplanmışlardır.

Kesin olmayan tespitlerimize göre, azınlık vakıflarının 2400 civarında taşınmazı vardır. Bunların 1948'i akar (gelir getiren), 451'i de hayrâtta oluşmaktadır. Kesin olmayan 1948 adet taşınmaz akar; mağaza, fırın lokanta ve dükkân gibi ticarethanelerden; tarla ve arsa ağırlıklı olarak arazilerden; oda, ev (daire), apartman ve misafirhane gibi meskenlerden oluşmaktadır. Bu gelir kaynaklarının temeli Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet örgüsünü kurduğu ilk dönemlere kadar uzananları olmakla birlikte, ağırlıklı olarak bunlar 1900'lü yıllardan sonra, özellikle de 1936 beyannamesine dayanmaktadır. 1936 beyannamesi sırasında vakıf yöneticileri, o zamana kadar kendi mülkiyetlerinde olsun veya olmasın, giderlerini karşıladıkları taşınmazları vakfın akarı olarak göstermişlerdir⁴³.

Vakıfların giderlerini karşıladığı 450 civarında olduğu tahmin edilen azınlık hayrât kurumunun gerçek dağılımı, kapalı yönetimlerinden dolayı, yapılamamıştır. Tablo'da görülen hayrât kurumları, vakıf isimlerinde geçtiği kadarıyla tespit edilmeye çalışılmıştır. Tablo'daki dağılım gayrimüslim hayrât kurumları hakkında bir kanaat oluşturmaktadır.

41 <http://www.vgm.gov.tr/vakiflarhk/cemaat.asp>

42 *Ankara*; Musevi: 1, *Bursa*; Musevi: 1, *Çanakkale*; Rum: 6, Musevi: 1, *Diyarbakır*; Ermeni: 1, Keldani: 1, Süryani: 1, *Edirne*; Bulgar: 1, *Hatay*; Ermeni: 3, Esnaf: 1, Musevi: 2, Rum: 4, *İstanbul*; Bulgar: 1, Ermeni: 46, Gürcü: 1, Keldani: 1, Musevî: 12, Rum: 61, Süryani: 1, Türk Ortodoks: 1, *Kayseri*; Ermeni: 1, *Kırklareli*; Musevi: 1, *Mardin*; Ermeni: 1, Keldani: 1, Süryani: 6, *Mersin*; Süryani: 1, *Şırnak*; Süryani: 1.

43 13.6.1935, RG. 3027, Madde: 44; Öztürk, ...*Azınlık Vakıfları*, s. 127- 132; Belge: 2, 3.

Tablo 1: Azınlık/ Cemaat Vakıflarının İsimlerinde Geçen Hayrâtlarının Dağılımı

Tabloya göre gayrimüslimler; cemaat fukarasının ihtiyaçlarının karşılanması, yaşlıların bakılması, yetimlerinin barındırılıp, yetiştirilmesi, hastaların tedavi edilmesi, ölenlerin defnedilmesi ve mezarlıkların imar edilmesi, Hıristiyan veya Musevî halkın ibadetlerini serbestçe yapabilmeleri ve kendi din adamlarını yetiştirebilmeleri, örgün eğitimlerini Türkiye okullarında sürdürebildikleri gibi, ayrıca kendilerine ait ilk, orta ve lise düzeyli okullar için vakıflar kurmuşlardır⁴⁴. Ayrıca "Anadolu su medeniyeti"ne katkıları, her hayrâtlarının yanına çeşmeler yaptıkları gibi, müstakil su vakıfları da tesis etmişlerdir⁴⁵. Kısaca ifade etmek gerekirse, Lozan Anlaşması'na göre azınlıklar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin daha şefkatli yaklaşımıyla cemaatler; din, eğitim, sağlık ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarını vakıflar yoluyla karşılama imkânına sahip olmuşlardır.

Kurumlar	Sıra	Azınlık Hayrât Kurumu	Sayısı	% Oran
Sosyal Yardım Kurumları	1	Cemaat Dayanışma	7	
	2	Yetimhane	2	
	3	Düşkûnlerevi	1	
	4	Fukara/ Sadaka	1	
Ara Toplam			11	3,53
Sosyal-Sağlık Kurumları	5	Mezarlık	39	
	6	Hastahane	4	
	7	Ayazma/ Çeşme	2	
	Ara Toplam		45	14,42
İbadet Kurumları	8	Kilise	143	
	9	Manastır	7	
	10	Sinagog	11	
	11	Havra	2	
Ara Toplam			163	52,24
Eğitim Kurumları	12	Mektep (İlk)	70	
	13	Mektep (Orta-Lise)	20	
	14	Ruhban Okulu (Rahip/ Rahibe)	2	
	15	Hahamhane	1	
Ara Toplam			93	29,81
Genel Toplam			312	100

44 *Rum Cemaati*'nin 44'ü ilkokul, 9'u lise ve ortaokul, 1'de papaz okulu olmak üzere 54; *Ermeni Cemaati*'nin; 22 ilkokul, 5 orta, 5 lise olmak üzere 32; *Musevî Cemaati*'nin 4 ilkokul, 1 de lise olmak üzere 5 okulu bulunmaktadır. Tablodaki okulların sayısı Öztürk'ün *Azınlık Vakıfları* adlı kitabından alınmıştır. Bk. s. 125- 126.

45 Ayazmend (Altınova)'da 15 adet Çeşme için bk. *İsmail oğlu İsmail ve Sağıroğlu Eci Atnaş Vakfiyesi* 1224/ 1809, VGMA, *Üçüncü İlmühâber ve Vakfiye Defteri*, nu. 386, s. 37/ 3.

Bu vakıfların gelirleri; kilise, manastır ve havraların tamir ve termimi, aydınlatılması ve görevlilerinin ihtiyaçlarının karşılanması, kilise, manastır ve yetimhanede kalan fukaranın giderleri, hastane tesisi ve işletilmesi, kütüphaneye kitap temin edilmesi, cenazelerin kaldırılması ve mezarlıkların bakımı, çeşme yapımı ve su getirilmesi gibi sosyal amaçlar için kullanıldığı anlaşılmaktadır (Tablo:1). Ayrıca *Evkaf-ı Hristiyan Defteri* ile 1936 Beyannameleri, tabloda görülen hayrât kurumlarının büyük ekseriyetinin Osmanlı devrinde teşekkül ettiğini, Cumhuriyet devrinde de sosyo- kültürel ihtiyaçları karşılamaya devam ettiğini şahitlik etmektedir⁴⁶.

Sonuç

Türkiye kamuoyunda, Osmanlı döneminde kurulmuş gayrimüslim vakıflar, Cumhuriyet döneminde oluşturulan azınlık vakıfları ve yabancı vakıflar birbirine karıştırılmaktadır. Her ne kadar pek çoğunun temeli Osmanlı dönemi vakıflarına veya hayrât kurumu hükmî şahsiyetlerine dayanıyorlarsa da, azınlık vakıfları 1936 beyannamesiyle oluşturulmuşlardır. Lozan Antlaşması, bu kurumları güvence altına almaktadır.

Osmanlı Devleti, kaynağı mirî (devlet geliri) olan vakıfları müslim veya gayrimüslim vakfı olup olmayışlarına bakmadan Evkaf Nezareti'nin yönetim ve denetimine almıştı. Han, hamam ve otel gibi kurumsal yapıları çok güçlü olmayan vakıflar veya mülhak vakıf özelliğini kaybetmiş olanlar, zamanla ya varislerinin mülkiyetine geçmişler veya Evkaf Nezareti tarafından mazbut vakıflar (59 adet) içine alınmışlardır. Yabancı vakıflar, Dernekler Yönetmeliği gereğince "uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, karşılıklı olmak koşulu ile Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, (İçişleri) Bakanlığın (ın) izniyle Türkiye'de doğrudan faaliyette bulunabil(ecek), temsilcilik kurabil(ecek), şube açabil(ecek), üst kuruluşlar kurabil(ecek), kurulmuş üst kuruluşlara katılabil(ecek) veya kurulmuş vakıflarla işbirliği yapabilirler(dir)"⁴⁷. Ayrıca yabancılar, Türk Medeni Kanunu'na göre vakıf (Yeni Vakıf) kurabilmekte ve vakıflarının amaçları doğrultusunda faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Ancak yabancılar vakıfların yönetim kurullarında görev alamamaktadırlar⁴⁸ Hâlen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan -azınlık hakkına sahip- azınlıklar ise Türk Medeni Kanunu'na göre -diğer Türk vatandaşları gibi- vakıf (Yeni Vakıf) kurabilmekte ve vakıflarının amaçları doğrultusunda faaliyetlerde bulunabilmektedirler.

Bugün Türkiye'de 45.500 civarında Ermeni Gregoryen'in, 26.114 Musevi'nin, 3.270 Rum Ortodoks'un ve 17.194 Süryani'nin, yaklaşık olarak da

46 VGMA, 1141/ 1728-1330, 1912: nu. 29, s. 1-3.

47 Yabancı Vakıflar, Medeni Kanun hükümlerine göre kurulan vakıflar hakkında uygulanan mevzuata tabidir. Bk. RG. 31.03.2005, 25772, Madde: 22.

48 Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük, 25.7.1970, Sayı: 7/1066; 21.8.1970, RG. Sayı: 13586.

5.628; Katolik, Arap Ortodoks ve Asurî/Keldanî'nin yaşamakta olduğu sanılmaktadır⁴⁹. Azınlık vakıfları, büyük ölçüde bu gayrimüslim unsurların teşekkülleridir. Uzun süredir Türkiye kamuoyunu meşgul eden bu kuruluşların sayısı 161'dir. Türk Medeni Kanunu yeni belli bir ırk veya cemaati desteklemek için vakıf⁵⁰ kurmayı yasaklamış olduğundan, azınlık vakıflarının artması da söz konusu değildir. Öyleyse Türkiye'de azınlık vakıflarına neden şüpheyle bakılmaktadır? Bu şüphenin arka planında, daha 85 yıl önce, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sırasında, Türk halkının yaşadığı acılarda, azınlıkların da pay sahibi olması yatmaktadır. 2000'li yıllarda Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi'nin Türkiye'nin Avrupa Birliği siyasetini engelleyici tutumlarının; Ermenistan ve Ermeni Diasporası'nın Türkiye'yi bütün dünyada dışlamaya ve sıkıştırmaya dönük çabalarının, Türkiye kamuoyuna yansımalarıyla ilgili olmalıdır. Ayrıca, Patrikhanenin ekümeniklik iddiası ve faaliyetleri; AB yasaları çerçevesinde merkezi AB ülkeleri dâhilinde bulunan kimi vakıfların Türkiye'de temsilcilik açarak misyonerlik ve bölücülük faaliyetlerinde bulunma ihtimalleri; Lozan'ın müteakibiyle esasından hareketle, Türkiye'de azınlıklar ve azınlık vakıfları lehine sürekli yeni düzenlemeler yapılıyor olmasına, hatta azınlıkların Türklerle aynı haklara sahip hâle gelmelerine rağmen Batı Trakya Türkleri için bir iyileştirilmenin yapılmaması, Türkiye kamuoyunu rahatsız etmektedir.

Netice itibarıyla, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Lozan'da "azınlık" olarak belirlenen gayrimüslimleri, Türk toplumunun bir cemaati olarak görmüş "... *dinî, hayrî, sosyal, eğitsel, sıhî ve kültürel*" alanlarda yaptığı yeni kanunî düzenlemelerle, onları Türk vatandaşlarıyla eşit hâle getirmiştir.

EK: AZINLIK VAKIFLARININ LİSTESİ RUM VAKIFLARI

1. Beykoz Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi
2. Büyükkada Panayia Aya Dimitri Profiti İlya Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
3. Heybeliada Aya Triada Tepe Manastırı Vakfı
4. Heybeliada Aya Nikola Rum Ortodoks Vakfı

49 <http://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye>; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu (11 Ağustos 2000), T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın verilerine (Erişim tarihi 29.12.2006, s. 4) dayanarak, Türkiye'de; 93.500 Ermeni (%64), 26.114 Yahudi (%26,114), 3.270 Rum Ortodoks (% 2,5), 17.194 Süryani (% 12) ve 5.628'i de (%3,31) Asurî-Keldanî, Bulgar, Katolik ve Arap Ortodoks gayrimüslimin (toplam 145.706 kişi) yaşadığını rapor etmiştir (United Nations, A/55/280/Add.1, Distr: General, 11 August 2000, s. 4) Avrupa Birliği Raporuna göre ise Türkiye'de; 60.000 Ermeni Ortodoks, 20.000 Yahudi, 20.000 Katolik, 20.000 Süryani, 3.000 Rum Ortodoks, 2.500 Protestan, 2.000 Süryani Ortodoks, 2000 Ermeni Katolik, 500 Ermeni Protestan ve 300 Keldanî gayrimüslim (toplam: 128.300) yaşamaktadır. Bk. *Aksiyon Haftalık Dergisi*, 01.11.2004, Sayı: 517.

50 1965'te "Türk- Ermeni Azınlık Okulları Öğretmenleri Yardımlaşma Tesisi" dışında, Türkiye'de yeni hiçbir azınlık vakfı kurulmamıştır. Güneri, *a.g.e.*, s. 98.

Gazi

Akademik
Bakış

105

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

5. Heybeliada Rum Ruhban Okulu Vakfı
6. Kınalıada Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
7. Burgazada Aya Yorgi Karipi Manastırı
8. Burgazada Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
9. Fener Maraşlı Rum İlkokulu Vakfı
10. Fener Yoakimion Rum Kız Lisesi Vakfı
11. Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı
12. Feriköy 12. Apostol Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
13. Fener Tekfursaray Panayia Hançerli Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
14. Fener Vlahsaray Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
15. Fener Meryemana Rum Ortodoks (Kanlı) Kilisesi Vakfı
16. Kurtuluş Aya Tanaş Aya Dimitri Aya Lefter Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
17. Beyoğlu Rum Ortodoks Kilisesleri ve Mektepleri Vakfı
18. Beşiktaş Cihannüma Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
19. Beşiktaş Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
20. Yenimahalle Aya Yani Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
21. Bebek Aya Haralambos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
22. Çengelköy Aya yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
23. Fatih Eğrikapı Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
24. Aksaray Langa Aya Todori Rum Ortodoks Kilisesi
25. Ayvansaray Aya Dimitri, Aya Vlaharne Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
26. Üsküdar Profiti Uya Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
27. Arnavutköy Aya Atrati Taksiarhi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
28. Yeşilköy Aya İstebanos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
29. Altı Mermer Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
30. Cibalı Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
31. Kuzguncuk Aya Pandeliimon Rum Ortodoks Kilisesi
32. Kumkapı Aya Kiryaki Elpida Rum Ortodoks Kilisesleri Vakfı
33. Balat Aya Strati Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
34. Balat Panayia Balino Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
35. Zapion Rum Kız Lisesi
36. Sarmaşık Aya Dimitri Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
37. Topkapı Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
38. Hasköy Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
39. Salmatomruk Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
40. Galata Rum İlkokulu Vakfı
41. Paşabahçe Aya Konstantin Rum Ortodoks Kilisesi vakfı
42. Ortaköy Aya Fokas Aya yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
43. Kuruçeşme Aya Dimitri Yani Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
44. Yeniköy Panayia Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı
45. Boyacık Panayia Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı

46. Kadıköy Rum Ortadoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfı
47. Balıklı Rum Hastahanesi Vakfı
48. Büyükdere Aya Paraşkevi Rum Ortodoks Kiliseleri Vakfı
49. Bakırköy Aya Yorgi Aya Analipsiz Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfı
50. Kandilli Metemorfosis Hz. Isa Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
51. Koca Mustafa Paşa Belgrat Kapı Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
52. Koca Mustafa Paşa Samatya Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
53. Koca Mustafa Paşa Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
54. Samatya Aya Analipsiz Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
55. Koca Mustafa Paşa Samatya Konstantin Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
56. Samatya Aya Mina Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
57. Beyoğlu Yenişehir Evangelistra Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
58. Fener Rum Patrikhanesi Avlusunda Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
59. Yeniköy Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
60. Gökçeada Dereköy Aya Marina Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
61. Gökçeada Tepeköy Evangelismos Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
62. Gökçeada Zeytinliköy Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
63. Gökçeada Bademliköy Panayia Kimisiz Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
64. Bozcaada Kimisiz Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
65. Gökçeada Merkez Panayia Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
66. Tarabya Aya Paraşkevi Rum Kilisesi ve ilk Rum Mektebi Vakfı
67. İstanbul- Kudusü Şerif Rum Patrikhanesine bağlı Yeniköy Aya Yorgi Manastırı ve Kilisesi Vakfı
68. Hatay - İskenderun Rum Ortodoks Taifesi Fukara Vakfı
69. Hatay - Antakya Rum Katolik Kilisesi Vakfı
70. Hatay- Altınözü Tokaçlı Yonta Köyü Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
71. Hatay - Samandağ Rum Ortodoks Kilisesi
72. Hatay - Arsuz Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
73. Hatay - Altınözü Sarılar Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı
74. Hatay- Altınözü Tokaçlı Yonta Köyü Rum Ortodoks Kilisesi Vakfı

ERMENİ VAKIFLARI

75. Feriköy Surp Vatandaş Ermeni Kilisesi Vakfı
76. Üsküdar Surp Garabet Kilisesi Mektebi ve Mezarlığı Vakfı
77. Üsküdar Surp Haç Ermeni Kilisesi Mektebi ve Mezarlığı Vakfı
78. Eyüp Surp Yeğiya Ermeni Kilisesi Vakfı
79. Eyüp Surp Astvazazin Ermeni Kilisesi ve Arakelyan Mektebi ve Mezarlığı Vakfı
80. Narlıkapı Surp Sanduth Ermeni Kilisesi Vakfı
81. Rumeli Hisarı Surp Sanduth Ermeni Kilisesi Vakfı

Gözi

Akademik
Bakış

107

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

82. Kadıköy Surp Takavor Ermeni Kilisesi Aramyan Uncuyan Mektebi ve Mezarlığı Vakfı
83. Kuzguncuk Surp Kirkor Lusavoriç Ermeni Kilisesi Vakfı
84. Beşiktaş Surp Astvazazin Meryemana Ermeni Kilisesi Vakfı
85. Ortaköy Surp Kirkor Lusavoriç Ermeni Katolik Kilisesi Vakfı
86. Ortaköy Surp Astvazazin Meryemana Ermeni Kilisesi ve Mektebi Vakfı
87. Boyacıköy Surp Yeris Mangans Ermeni Kilisesi Vakfı
88. Kandilli Surp Arakelos Ermeni Kilisesi Vakfı
89. Kartal Surp Yeris Mangas Ermeni Kilisesi Vakfı
90. Yenikapı Surp Tetaos Patriğimeos Ermeni Kilisesi Vakfı
91. Kınalıada Surp Kirkor Lusavoriç Ermeni Kilisesi Mektebi ve Mezarlığı Vakfı
92. Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi ve Mektebi Vakfı
93. Gedikpaşa Surp Hovhannes Ermeni Kilisesi Vakfı
94. Bakırköy Surp Astvazazin Meryemana Ermeni Kilisesi ve Mektebi Vakfı
95. Balat Surp Hreştegabet Ermeni Kilisesi ve Mektebi Vakfı
96. Karaköy Surp Pırgıç Ermeni Katolik Kilisesi Vakfı
97. Beyoğlu Anarathıgutyun Ermeni Katolik Rahibeler Manastır ve Mektebi Vakfı
98. Beyoğlu Uç Horon Ermeni Kilisesi Vakfı
99. Beyoğlu Ohannes Gümüşyan Ermeni Kilisesi Vakfı
100. Beyoğlu Aynalı Çarşı Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı
101. Beyoğlu Surp Gazer ermeni Katolik Mihitaryan Manastır ve Mektebi Vakfı
102. Pangaltı ermeni Katolik Mihitaryan Manastır ve Mektebi
103. Yeniköy Küddipo Surp Astvazazin Ermeni Kilisesi Vakfı
104. Şişli Karagözyan Ermeni Yetimhanesi Vakfı
105. Taksim Surp Agop Ermeni Hastahanesi Vakfı
106. Kumkapı Surp Harutyun Ermeni Kilisesi ve Mektebi Vakfı
107. Halıcıoğlu Meryemana Surp Astvazazin Ermeni Kilisesi ve Mektebi Vakfı
108. Kumkapı Meryemana Ermeni Kilisesi ve Mektebi Vakfı
109. Kuruçeşme Surp Haç Ermeni Kilisesi Vakfı
110. Büyükdere Surp Hripsimyans Ermeni Kilisesi Vakfı
111. Koca Mustafa Paşa Surp Kevork Ermeni Kilisesi Mektebi ve Mezarlığı Vakfı
112. Koca Mustafa Paşa Anarathıgutyun Ermeni Katolik Kilisesi Vakfı
113. Topkapı Surp Nikagos Ermeni Kilisesi ve Mektebi Vakfı
114. Galata Surp Lusavoriç (Cerçiş) Ermeni Kilisesi ve Mektebi Vakfı
115. Yeşilköy Surp İstebanos Ermeni Kilisesi Mektebi ve Mezarlığı Vakfı
116. Hasköy Surp İstebanos Ermeni Kilisesi ve Mektebi Vakfı
117. Apeloğlu Andon Vakfı Hayrâtından Yeniköy Surp Ohannes Mığırđıç Ermeni Kilisesi
118. Büyükdere Surp Boğos Ermeni Kilisesi ı

119. Büyükada Surp Astvazazin Verapohum Ermeni Katolik Kilisesi
120. Sakız Ağacı Ermeni Katolik Kilisesi
121. Beyoğlu Surp Yerurtutyun Ermeni Ermeni Katolik Kilisesi
122. Kadıköy Surp Levon Ermeni Katolik Kilisesi
123. Tarabya Surp Andon Ermeni Katolik Kilisesi
124. Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastahanesi Vakfı
125. Kumkapı Meryemana (Drasular) Ermeni Kilisesi Vakfı
126. Beykoz Surp Nikagos Ermeni Kilisesi Vakfı
127. Kırıkhan Ermeni Ortodoks Kilisesi Vakfı
128. İskenderun Karasun Manuk Ermeni Kilisesi Vakfı
129. Samandağı Vakıflı Köyü Ermeni Ortodoks Kilisesi Vakfı
130. Kayseri Surp Kirkor Ermeni Kilisesi Vakfı
131. Diyarbakır Ermeni Surp Küçük Kilise Hıdır İlyas Surp Gregos Kiliseleri Vakfı
132. Mardin Ermeni Katolik Kilisesi Vakfı

MUSEVİ VAKIFLARI

133. Büyükada Hased Leavram Musevi Sinagogu Vakfı
134. Hasköy Mealem Musevi Siangogu Vakfı
135. Beyoğlu Musevi Hahamhanesi Vakfı
136. Beyoğlu Seferadim Musevi Cemaati Neva-şalom Sinagogu Vakfı
137. Ortaköy Musevi Etz-Ahayim Sinagogu Vakfı
138. Sirkeci Musevi Sinagogu Vakfı
139. Kuzguncuk Bet-Yaokav Sinagogu Vakfı
140. Galata Yüksek Kaldırım Eşkenazi Musevi Sinagogu Vakfı
141. Hasköy Türk Karaim Musevi Cemaati Vakfı
142. Kadıköy Hemdat İsrail Sinagogu Vakfı
143. Balat Or-Ahayim Musevi Hastahanesi Vakfı
144. Balat Ahrida Musevi Sinagogu Vakfı
145. Ankara Musevi Sinagogu Vakfı
146. Bursa Türk Musevi Cemaati Vakfı
147. Çanakkale Mekor Hayim Musevi Sinagogu Vakfı
148. Antakya Musevi Havrası Vakfı
149. İskenderun Musevi Havrası Vakfı
150. Kırklareli Musa Sinagogu Vakfı

DİĞER VAKIFLAR

151. Mersin- Süryani Tomris Nadir Mutri Kilisesi Vakfı
152. Diyarbakır- Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfı
153. İstanbul- Beyoğlu Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfı
154. Mardin - Süryani Katolik Kilisesi Vakfı
155. Mardin- Süryani Kadim Deyrulzafaran Manastırı ve Kiliseleri Vakfı
156. Mardin - Süryani Protestan Kilisesi Vakfı
157. Mardin - Midyat Süryani Protestan Kilisesi Vakfı

Görsel

Akademik
Bakış

109

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009

158. Mardin - Midyat Süryani Deyrulumur Margabriel Manastırı Vakfı
159. Mardin - Midyat Süryani Kadim Cemaatı Marborsom ve Mart Şemuni
160. Şırnak - idil Süryani Kadim (Mardodo) Kilisesi Vakfı
161. Diyarbakır - Keldani Katolik Kilisesi Vakfı
162. İstanbul - Beyoğlu Keldani Katolik Kilisesi Vakfı
163. Mardin - Keldani Katolik Kilisesi Vakfı
164. İstanbul - Bulgar Ekzarhlığı-Bulgar Ortodoks Kilisesi Vakfı
165. Edirne - Bulgar Sveti Georgi Kilisesi Vakfı
166. İstanbul - Şişli Gürcü Katolik Kilisesi Vakfı
167. İstanbul- Bağımsız Türk Ortodoks Kiliseleri Başpapazlığı Vakfı

Kaynaklar

Arşiv Vesikaları

1. Vakıf Kayıtlar Arşivi (VGMA)

Abel oğlu Andon veledi İşfan veledi Ağub Vakfiyesi, İstanbul 1274-1858, VGMA, Anadolu Baş- lar, 582/2- 433-340.

İsmail oğlu İsmail ve Sağıroğlu Eci Atnaş Vakfiyesi, 1224-1809, VGMA, Üçüncü İlmühaber ve Vakfiye Defteri, nu. 386, s. 37/ 3.

Sürop veledi Karabet Vakfiyesi, İstanbul 1281- 1865, VGMA, 747, 344- 239.

VGMA, Bursa Şer'ıye Sicili Vakfiye Fihristi, nu: 1764, s. 1- 51.

VGMA, Esas, 20, Numara: 133, s. 1- 393.

VGMA, 1141/ 1728-1330, 1912: nu. 29, s. 1-3.

2. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, Ali Emiri Tasnifi, 1231: 9908

BOA, 6.12.1854, HR.MKT, 95/48;

BOA, İ..DFE, 28.03.1906, 15/1322/B-02.

3. Şer'ıye Sicilleri

Ermeni Kürkçüyan Bogos Efendi vakfiyesi, Arapgir 1327/ 1909, Arapgir Şer'ıye Sicili, 164, s. 38, 82.

Ermeni Yakob Keşiş veledi Nadeser Vakfiyesi, Kayseri 1066/1655, Kayseri Şer'ıye Sicili, 65, s. 6.

Mihâil veledi Bogos Vakfiyesi, Kayseri 1065/ 1655, Kayseri Şer'ıye Sicili, 60, s. 17.

4. Düstur ve Resmi Gazete

Düstur, 2. Tertip C. V, s. 114.

Düstur, III, C. XXX, s. 1083; 2762.

Resmî Gazete (RG.). 13.6.1935, 3027, Madde: 44; RG, 04.06.1949, Sayı: 7224; RG, 13.6.1935, Sayı: 3027, madde: 44; RG, 13.6.1935, Sayı: 3027, Madde: Geçici I/A; RG, 21.8.1970, Sayı: 13586; RG, 26.03.1981, Sayı: 17291, Madde: 2437/1; RG, 09.08.2002: 24841; RG, 04.09.2002, 24896; RG, 11.01.2003: 4778; RG, 31.03.2005, 25772, Madde: 22.

5. Tutanaklar- Belgeler

Lozan Barış Konferansı: *Tutanaklar- Belgeler*, 8 (2. Takım, II. Cilt), Çeviren: Seha L. Meray, YKY, İstanbul 2001, Madde: 39- 43, s. 11- 12.

Külliyât-ı Kavanîn, Dosya No: 1 (Hazırlayan: Serkiz Karakoç), TTK Kütüphanesi, Belge: 2599.

Araştırma ve İncelemeler

AKGÜNDÜZ Ahmet, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, OSAV, İstanbul 1996.

GÜNERİ Hasan, "Azınlık Vakıflarının İncelenmesi", *Vakıflar Dergisi*, X, (Ankara 1973).

KENANOĞLU M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek*, Klasik, İstanbul 2004.

KÖPRÜLÜ M. Fuad, "Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü", *İslâm ve Türk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Akçağ, 2. Baskı, Ankara 2005.

İNALCIK Halil, "İstanbul: Bir İslâm Şehri", *İslâm Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler*, II, İlke Yayınları, İstanbul 1996.

JENNİNGS Ronald C., "Pious Foundations in the Society and Economy of Ottoman Trabzon, 1565-1640", *JESHO*, XXXIII, 274- 309.

ORTAYLI İlber, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, IV, Sayı: 32, (1986).

OSTROGORSKY Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (Türkçeye Çeviren: Fikret Işıltan), 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1986.

ÖZTÜRK Levent, "İlk Osmanlı Fetihlerinde Kiliselerle İlgili Uygulamalar", *Uluslararası İznik Sempozyumu, (5-7 Eylül 2005)*, İznik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2005.

ÖZTÜRK Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV yayını, Ankara 1995.

ÖZTÜRK Nazif, *Azınlık Vakıfları*, Ankara 2003, Afşar Matbaacılık

ÖZTÜRK Nazif, "Son gelişmeler ışığında Azınlık Vakıfları", *Türk Yurdu Dergisi*, c. 22, Sayı: 183.

REYNA Yuda- Ester Moreno Zonans, *Cemaat Vakıfları*, Gözlem Gazetecilik, İstanbul 2003.

SUNGURBEY İsmet, *Eski Vakıfların Yeni Sorunları*, Maltepe Üniversitesi, İstanbul 2001.

TURAN Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, II, 5. Baskı, Nakışlar Yayınevi, İstanbul.

TÜRKDOĞAN Orhan, *Etnik Sosyolojisi*, Timaş, İstanbul 1999.

Aksiyon Haftalık Dergisi, 01.11.2004, Sayı: 517.

Gözi

Akademik
Bakış

111

Cilt 2, Sayı 4
Yaz 2009